

TÉZISEK

Milassin László:

**„Az információs társadalom és az EU
szerzői joga”**

című doktori értekezéséhez

Győr, 2005. szeptember

Célkitűzés, a kutatás tárgya és módszere

A dolgozat vizsgálódási köre tágabb értelemben a szerzői jog. Ez szűkül le a digitális úton terjesztett szerzői művek és más szerzői jogilag releváns alkotások jogi problémáira. Mindezek a legújabb közösségi jogalkotás fényében kerülnek áttekintésre.

Az információs társadalom szolgáltatásainak joga, angol megnevezéssel „information technology law = IT Law”, a legutóbbi időkben alakult ki, és ezzel a megnevezéssel inkább angolszász területen, illetve az angol nyelvű szakirodalomban találkozni. Hasonló tartalommal előfordul még az Internetjog, ill. cyber law kifejezés is. E fogalmak alá általában az alábbi jogterületeket sorolják:

A.) Szerzői jog

- a számítógépes program jogvédelme,
- az adatbázisok jogvédelme,
- szerzői jog az információs társadalomban,
- az internetes szerzői jog globális és regionális jogharmonizációja,
- a tartománynevek, domain names (védjegyjog).

B.) Elektronikus kereskedelem

- on-line szerződések,
- az on-line fogyasztók védelme,
- az elektronikus kereskedelem versenyjogi vonatkozásai.

C.) A számítógépes visszaélések

D.) Adatvédelem

- adatvédelem és telekommunikáció,
- európai adatfeldolgozási rendszerek¹.

Az idevonatkozó közösségi jogalkotás az alábbi főbb uniós jogszabályokat öleli fel:

- a számítógépes programokat megillető jogvédelemről szóló irányelv (91/250/EGK, 1991. május 17.),
- az adatbázisokra vonatkozó jogvédelemről szóló irányelv (96/9/EK, 1996. március 1.),
- a műholdas adások jogvédelméről szóló irányelv (93/89/EK, 1993. március 27.),
- a bérleti és kölcsönzési jogokra vonatkozó irányelv (92/100/EK, 1992. november 19.),

¹ Denis Kelleher, Karen Murray: IT Law in the European Union, Sweet & Maxwell, London, 1999

- a szerzői jogokat megillető védelmi időre vonatkozó irányelv (93/98/EGK, 1993. október 29.),
- az eredeti művészeti alkotás szerzőjének követő jogáról (2001/84/EK, 2001. október 13.),
- az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv (2000/31/EK, 2000. június 8.),
- a szerzői jog és a szomszédos jogok bizonyos szempontjainak harmonizálásáról az információs társadalomban (2001/29/EK, 2001. május 22.).

A dolgozat elsődleges célkitűzése az uniós szerzői jog globális alapjainak, illetve a szerzői jogról szóló irányelv bemutatása, és az erre vonatkozó kritikai álláspontok ismertetése. A kutatómunka kifejezetten a közösségi szerzői jogra irányult. Azt kívánja részletesen bemutatni, hogy egy, a hagyományos nemzetközi szerződéseken alapuló regionális jogszabályalkotás milyen eredményeket érhet el, és ennek következtében milyen problémák merülhetnek fel. A szerzői jog hagyományos szabályait egy új technológiai környezetben kell alkalmazni, miközben ez a nemzetközi magánjog terén vet fel alapvető problémákat.

A kutatás módszere a fentiek tükrében elemző-jogösszehasonlító jellegű, a globális és közösségi szintű szabályozások elemző összehasonlítására épül. A hazai szerzői jogi szabályozás (1999. évi LXXXVI. számú tv.) ugyan már a WIPO ún. „internetes” egyezményein alapul, de megalkotásakor még nem vették figyelembe „a szerzői és szomszédos jog bizonyos aspektusaira nézve az információs társadalomban” címen megjelent közösségi Irányelv rendelkezéseit. Ez nyilvánvalóan napjaink feladata lesz. Ilyen formán értekezésemmel ehhez a munkához is hozzá kívánok járulni, különösen azokkal a problémafelvetésekkel, amelyek már az Irányelvvel kapcsolatos gondokra hívják fel a figyelmet. A kutatás-feldolgozás módszerei közül a forrásgyűjtés hagyományos könyvtári kutatómódszereit alkalmaztam, de nagymértékben igénybe vettem az Internet adta lehetőségeket is, lévén, hogy az aktuális jogalkotói munkát az Európai Unió honlapján figyelemmel lehetett követni.

A kutatás adatbázisául, forrásul jobbra a külföldi szakirodalom szolgált, de ezek mellett az időközben – különösen a szerzői jogi törvény kodifikációja kapcsán – megjelent szakirodalmat is jól fel tudtam használni.

Az anyaggyűjtést az alábbi helyeken végeztem:

- Az Európai Közösségek Könyvtára. (Bibliothèque centrale de la Commission européenne – Brüsszel – B – 1049 Bruxelles, 200 Rue de la Loi),

- A Brüsszeli Egyetem Európa Intézetének Könyvtára. (Institut d' études européennes ULB – Avenue F. D. Roosevelt 39, B-1050 Bruxelles),
- A Szellemi Tulajdon Világszervezet Akadémiájának könyvtára Genfben. (WIPO Academy, Avenue de Tournay, 7 CH – 1262 Pregny – Chambésy),
- Az Európai Bíróság Könyvtára Luxemburgban. (Cour de justice des Communautés européennes –L –2925 Luxemburg).

Természetesen a forrásgyűjtésnél a hazai könyvtárakban fellelhető és az Interneten megtalálható hazai és külföldi műveket is áttekintettem.

A kutatás menetének vázlata:

- A vizsgálódás kereteinek meghatározása.
- A jogharmonizáció, a jogalkotás és a gyakorlat sajátosságainak feltárása a globális és integrációs jog területén.
- A globális szabályozás számbavétele, majd a közösségi jog feltárása, bemutatása, az ezzel kapcsolatos, a szakirodalomban fellelhető észrevételek, kommentárok felsorolása.
- Az eredmények áttekintése, következtetések és javaslatok megfogalmazása.

A kutatási eredmények összefoglalása: következtetések és javaslatok

- 1) A doktori értekezés első fejezetét az Internet technológiai hátterének rövid bemutatására kellett szentelnem, hiszen ez az az élettér, ahol az információs társadalom szolgáltatásai megjelennek és jogi szabályozást igénylő konfliktusok keletkeznek. A technológiai fogalmak áttekintése azért is elengedhetetlen, hogy a jogi normák szabályozási célját képező viszonyok megérthetők legyenek. A dolgozat készítése során egyébként is mindvégig nehézséget okozott a digitális világ sajátos jogintézményei magyar nyelvű megfelelőjének fellelése, azonosítása a főképpen angol nyelvű források alapján. A megfelelő egységes magyar kifejezések most alakulnak csak ki, így bizonyos esetekben magam is kénytelen voltam az idegen nyelven íródott fogalmakat magyarra fordítani. E téren úgy vélem, még sok a tennivaló. Nyilván szükséges lenne egyfajta „tudományos” koordináció, amely egységesítené és publikussá tenné az egyes szakkifejezéseket a jobb áttekinthetőség érdekében.
- 2) Szintén bevezető jelleggel adok rövid ismertetést az Internet történetéről és jelentőségéről, különös tekintettel a ma már közismert gazdasági előnyéről, illetve a több tekintetben vitatott szociális és társadalmi aspektusairól. Miközben a világháló eddig nem látott

információhoz való hozzájutást tesz széles társadalmi viszonylatokban lehetővé, a visszaélések száma, különösen a szerzői jogok terén, nagymértékben növekedett. Itt jelenik meg az az ellentét, amely egyrészt az információ-áramlás liberalizációja és másrészt az alkotók érdekei között feszül.

- 3) Mivel az értekezés másik fontos tartalmi eleme a szerzői jog, ezért a II. részben rövid történeti áttekintést adok a szerzői jog fejlődéséről, amelyet az utolsó egy évtized közösségi joganyagának kialakulása zár le. A történelmi áttekintés szerves folytatás a globális nemzetközi jogharmonizáció nyomán követése, ahol a Berni Unió Egyezmény nyitja meg a sort, majd az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményen, az 1961. évi Római Egyezményen keresztül a TRIPS-egyezmény zárja a sort. Ezek az egyezmények egy évszázadot ölelnek fel, azaz egy évszázad jogfejlődését, annak eredményeit képviselik. A szerzői jog nemzetközi feltételei e tekintélyes időtartamon keresztül csiszolódtak, formálódtak és teremtettek fontos jogi értékeket. Olyan alapokat, amelyekre méltán lehetett felépíteni újabb, a modern technológia kihívásának is megfelelő nemzetközi megállapodásokat.
- 4) A digitális formában megjelenő szerzői művek kapcsán felmerült az a kérdés, hogy itt szükséges-e a szerzői jogi védelmet biztosítani. Különösen az angol-szász jogászok szorgalmazták, hogy a klasszikus szerzői jogi jogvédelem kiterjesztése helyett célszerűbb lenne a szerzők gazdasági teljesítményének védelme egy sajtóképi jogvédelmet rögzítő szabályozás útján. Ilyen megoldást tartalmaznak az adtabankokról szóló európai irányelv sui generis rendelkezései. A legtöbb ország azonban annak az igényének adott hangot, hogy az on-line közvetítéssel átvitt művekre nézve a szerzőket kizárólagos szerzői jogi jogvédelemben kell részesíteni. A digitális szempontból releváns megállapodások részletes elemzése előtt szükségesnek tartottam megvizsgálni az ezekben megjelenő nemzetközi magánjogi alapelveket. A territorialitás elve meghatározó a szerzői jogi egyezményekben, de alkalmazása különösen a digitális kapcsolatok terén olyan problémákat vet fel, amelyek a tradicionális szerzői jog jogviszonyokban nem jelentkeztek ilyen markánsan. A területiség elve alkalmazásával az a gond, hogy az internetes kapcsolatban a tartalom-szolgáltatók a forgalmazói az információknak, – így a szerzői jogilag védett információknak is. E szolgáltatók igazán abban a helyzetben vannak, hogy hatékonyan megakadályozzák a felhasználók jogsértő magatartását. A fejlett jogrendszerű országokban megtelepedett szolgáltatók felelősségre vonása nem jelent tényleges

problémát, hiszen ezekben az országokban olyan igazságszolgáltatási rend működik, illetve olyan jogszabályok vannak hatályban, amelyek alapján megakadályozhatók a szerzői jogok csorbítása. A szolgáltatók számolhatnak ezzel, ezért székhelyüket olyan országokba helyezhetik át, ahol nincsenek szerzői jogi jogszabályok, vagy ha vannak is, ezek végrehajtása nem kényszeríthető ki eredményesen a helyi igazságszolgáltatás útján. A területiség elve, ill. a *lex loci protectionis* kapcsolódóan csak arra ad lehetőséget, hogy egy meghatározott ország joghatósága keretében kapjon jogszolgáltatást a jogaiban megsértett szerző vagy más jogosult.

- 5) Az elvek elemzése után foglalkozom a modern szerzői jogi egyezményekkel: a WIPO Szerzői Jogi Szerződésével és az ezzel párhuzamosan kidolgozott, az előadásokról és hangfelvételekről szóló egyezménnyel. Ezek ugyan 1996-ban kerültek a WIPO tagállamai szakértőinek több éves munkája után elfogadásra, de nemrég, 2002. május 20-án léptek életbe. E két egyezmény, amelyeket „internetes” egyezményeknek is titulálnak, a Berni Unió Egyezményre hagyatkozva, azt alkalmassá teszik a digitális korszak jogviszonyaira is. A WIPO-egyezmények alkotói ún. „ernyő” egyezményeket szándékoztak létrehozni, amelyek egyrésztől támaszkodnak az elmúlt évszázad nemzetközi jogalkotására, de másrésztől kellően átfogó szabályokat tartalmaznak ahhoz, hogy a jövőbeni technológiai fejlődés eredményeként előálló viszonyokra is alkalmazhatók legyenek. A WIPO-egyezmények alapvető célja, hogy digitális környezetben elősegítse a szerzői jogok harmonizációját. Az egyezmények a szerzői jogok korlátait és kivételeit általánosan közelítik meg, lehetővé téve ezek széleskörű alkalmazását. E szabályok nemzeti jogokban való beépítésénél figyelemmel kell lenni a szerzői jogok tulajdonosainak, a felhasználóknak és a társadalom érdekének kényes egyensúlyára. A WIPO-egyezmények a kivételek kiterjesztését szorgalmazzák, így ezzel a felhasználók jogait hangsúlyozzák. A WIPO Szerzői Jogi Szerződés egyik leginkább előremutató rendelkezése a mű nyilvánosságához való közvetítés jogáról szól. Megfogalmazza a sugárzással vagy vezetékkel való közönséghez közvetítést, azaz a helyszínen jelen nem lévő közönséghez irányuló kommunikációt. Lehetővé teszi a digitális hálózatokon használt művekhez való hozzáférésre is a nyilvánosságához közvetítés jogának alkalmazását. Ezzel egyértelművé teszi a Berni Unió Egyezmény idevonatkozatható rendelkezéseinek kiterjesztését a digitális környezetre is. Lényegében ebben rejlik ezeknek az egyezményeknek az előremutató szerepe a nemzetközi jogalkotásban.

- 6) Az értekezés központi témája a szerzői jogok és a szomszédos jogok egyes vonatkozásainak az információs társadalomban történő harmonizálásáról szóló európai irányelv (Irányelv) bemutatása, illetve az erre vonatkozó kommentárok, szakirodalmi kritikák ismertetése.

Az Irányelv előkészítő anyagának tekinthető a „szerzői jog és a rokonvédelmi jogok az információs társadalomban” címmel közzétett Zöld Könyv, amelynek alapvető célja volt, hogy konkrét kérdéseket vessen fel, és azokra a lehetséges megoldások fő elveit kidogozza. A Zöld Könyv II. fejezete foglalkozik a jogi kérdésekkel. A Zöld Könyvben az Európai Bizottság javasolta a szerzői jogilag releváns értékesítésekre, a műholdas adásokról és a kábelen történő műsorsugárzásról szóló európai irányelv ún. „eredeti származási ország” alapvének a figyelembe vételét. Ezt az alapelvet a „egyik ponttól a másik pontig” típusú kommunikációra, tehát a digitális hálózati kapcsolatokra is jól lehet alkalmazni. A Zöld Könyv továbbá meghatározta azokat a fontos kérdéseket, ahol az európai jogharmonizáció sürgetőnek bizonyult (pl. többszörözés, nyilvánossághoz való közvetítés, a szerzői jogi személyiségi jogok, a technikai azonosító- és biztonsági rendszerek, kultúrpolitikai kérdések, a subsidiaritás elve).

- 7) Az Irányelv közösségi primer jogi alapjai csak áttételesen határozhatók meg. Így az EKSZ 47. Cikk (2) bekezdése, amely eljárásjogi szempontból alapozza meg az Irányelv kibocsátását, ill. az EKSZ 151. Cikk (4) bekezdésére, amely a Közösség számára előírja, hogy az EKSZ egyéb rendelkezései jóvoltából megvalósuló tevékenységek kapcsán, különösen a tagállamok kulturái sokszínűségének tiszteletben tartása és támogatása érdekében, vegye figyelembe a kulturális szempontokat is. A szerzői jogok és a szomszédos jogok szigorú és hatékony védelme olyan eszköz, amely nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az európai alkotó gondolkodás és annak termékei hozzájussanak a szükséges anyagi forrásokhoz, illetve a művészi alkotások szerzőinek és előadóinak függetlensége és méltósága ne kerülhessen veszélybe.
- 8) Az Irányelv tartalmilag 15 cikkből és 61 ún. „Értelmező rendelkezésből”, azaz kommentárból áll. Négy fejezetre osztható a cikkekben rögzített tételes joganyag:
- az I. fejezet határozza meg az Irányelv hatályát;

- a II. fejezet szól az egyes szerzői jog által védett tevékenységek meghatározásáról, úgymint a többszörözésről, az alkotások nyilvánosságra hozatalának jogáról, a terjesztés jogáról, valamint az idevonatkozó kivételekről és korlátozásokról;
- a III. fejezet a technológiai intézkedésekkel és a jogvédelmi információkkal kapcsolatos kötelezettségekkel foglalkozik;
- a IV. fejezet „közös rendelkezéseket” tartalmaz a szankciókról és jogorvoslatokról, más idevonatkozó jogszabályok hatályáról, az Irányelv végrehajtásának idejéről és technikai jellegű kiigazításokról.

- 9) Az Irányelvben foglalt harmonizációs szabályozás a közösségi szerzői jogi jogharmonizáció kezdő lépéseit tette meg. Egyik lényeges célja volt a kivételek és korlátozó intézkedések közelítése. Egyesek szerint ez csak részben nevezhető sikeresnek. Teljesen figyelmen kívül hagyták a jogalkotók az adatvédelem szempontjait az információs és védelmi rendszerek vonatkozásában. Kimaradtak azok a szabályok is, amelyek a közérdeket lettek volna hivatottak megóvni a védelmi rendszereket gyártók túlkapásaival szemben.
- 10) Az Irányelvből az olvasható ki, hogy a gazdasági értékesítési érdekek megelőzik a kulturális érdekeket, és szemben állnak az információ szabad áramlásának elvével. A szerző személyiségi jogai sem lettek kellőképpen a szabályok kialakításánál figyelembe véve, noha éppen a digitális többszörözési lehetőségek azok, amelyek ezen alapvető jog megsértését megkönnyítik.
- 11) Az Irányelv műszaki azonosító- és védrendszerekről szóló rendelkezései nemkívánatos, új szelekciót teremtettek meg a kivételek és korlátozások vonatkozásában. E műszaki védintézkedéseknél alkalmazott szabályoknál fennáll annak a lehetősége, hogy a kivételes és korlátozó intézkedések körét leszűkíthessék. Ez az információs szabadság lényegi részét érintheti (pl. sajtószolgáltatásokhoz való hozzáférés szabadságát). Célszerű lenne ezért, az Irányelv hatályba lépését követően olyan további értelmezések kialakítása, amelyek az Irányelvvel kapcsolatosan jelentkező összhang hiányát pótolnák, azaz az információk szabad áramlásán és a kulturális értékek megőrzésén alapuló primer jogilag konform értelmezések lennének szükségesek. Ugyanakkor az egyes tagállamok a nemzeti joguk kialakításánál megtehetik, hogy nem veszik át az Irányelv gyengeségeit.

- 12) Az EU-jogharmonizáció során világossá vált, hogy választ kell adni a szerzői jog elvi kérdéseire nem csak európai regionális szinten, hanem globális viszonylatokban is. Ezek közül az egyik legfontosabb kérdés az egyidejűleg és egyszerre több állam területét átfogó digitális felhasználások helyének, a felhasználási cselekményre irányadó jognak nemzetközi magánjogi problémája. Ennek kapcsán átfogó és általános nemzetközi egyezményre lenne szükség a szerződésen kívül okozott károkra alkalmazandó jog meghatározására. Az Irányelv a területiség elve mellett döntött és a származási ország elvét elvetette. Ezzel ugyan a jelenleg hatályos egyezményekkel összhangban járt el, de nem oldotta meg a területiség és a globalitás ellentmondását az információs társadalom szolgáltatásai vonatkozásában.
- 13) Az Interneten közzétett szerzői alkotások védelme a nemzetközi joganyagokban a territorialitás elve alapján biztosítható, ami számos problémát vet fel, és lehetővé teszi, hogy a felelősök kibújjanak a jogi számonkérés gyűrűjéből.

Megoldásként a *lex originis*, a származási ország elvének alkalmazása hozható fel. Az ezen az elven alapuló jogrend könnyen áttekinthető és a szerző által előre kiszámítható. E megoldás hátrányokat jelenthet a felhasználók számára, hiszen ez esetben a felhasználónak is meg kell ismernie a szerzői mű származásának idevonatkozó jogszabályait, ami rendszerint egy idegen joganyagról való informálódást jelent. E „fáradtság” leszámításán kívül a származási ország jogelvének alkalmazása jelentene leginkább megoldást a digitális műkövetítés terén, ami különösen nemzetközi dimenziókban teremtené meg az oly annyira óhajtott jogbiztonságot.

A dolgozat eredményeinek hasznosulása

A doktori értekezésem megírásával ahhoz az egyre gazdagabbá váló magyar jogi szakirodalomhoz kívántam hozzájárulni, amely a digitális technológia által lehetővé tett szolgáltatásokkal kapcsolatos jogi konfliktusokat, szabályokat és jogalkotási lehetőségeket tekinti át.

Az értekezés a szerzői jogi kérdésekre koncentrált, és egy olyan összefüggésben mutatja be a globális és regionális szabályozást, amelyre az egyes nemzeti jogalkotók a hazai szabályok kidolgozásakor támaszkodhatnak. Úgy gondolom, hasznos lehet másrészt a doktori disszertáció az európai integrációs folyamatok megítélése szempontjából is. Itt jegyzem meg, hogy az uniós magyar képviselőten, Brüsszelben nemrég külön osztályt hoztak létre a

szellemi tulajdonjog integrációs feladatainak kezelésére, ami jól jelzi a kérdés fontosságát. Remélem, hogy az EU illetékes szervezeteiben képviselendő magyar álláspontok kidolgozásához szerény szakmai „municiót” tudtam szolgáltatni a dolgozat megírásával.

A disszertáció tartalmi kialakításakor nem volt cél, hogy jogi oktatásra is alkalmas anyagot dolgozzak ki. Ugyanakkor az egyes megállapítások jól felhasználhatók az e téren oktatott tantárgyak elmélyítésére, pl. ajánlott irodalomként vagy az egyetemi szakdolgozatokhoz kutatási forrásként.

A témakörben megjelent publikációim és előadásaim:

- 1.) Az elektronikus kereskedelem jogi problémái, különös tekintettel az Európai Unió idevonatkozó jogalkotása, Magyar Jog, 2001. június 361-378. o.
- 2.) Az adatbázisokra vonatkozó jogvédelemről szóló közösségi irányelv, sui generis jogvédelem, Külgazdaság, XLV. évfolyam, 2001/7-8. szám, Jogi melléklet, 97-120 o. I. rész
- 3.) Az adatbázisokra vonatkozó jogvédelemről szóló irányelv, sui generis jogvédelem, XLV évfolyam, 2001/9. Jogi melléklet 121-136. o. II. rész
- 4.) Az állami adatvagyon hasznosítása: nemzetközi tapasztalatok, javaslatok a hazai alkalmazásra, e-Government-tanulmány, KOPINT-DARORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány, Budapest, 2002. 40 oldal
- 5.) Az elektronikus kereskedelemről szóló EU-irányelv végrehajtásának jogi problémái, Győri egyetemi kiadványok, Budapest, 2003/I. 1-13. o.
- 6.) Az elektronikus kereskedelem uniós szabályozása, előadás az MTA Veszprémi Területi Bizottsága rendezésében 2000. november 5-én, Veszprémben, Európa-Ház.
- 7.) „Európát kutatva”, az Európa-tanulmányok Központjainak, a Tempus Alapítvány szervezésében megrendezett tudományos konferencián „Új fejlemények az európai szerzői jog terén” címmel tartott előadás, 2000. november 21-én.
- 8.) A győri Széchenyi Egyetem Batthyány Lajos Jogász Szakkollégium „Internet és Jog” címmel megrendezett szimpóziumon tartott előadás, 2002. október 29.